FERDO ČULINOVIĆ

»LABINSKA REPUBLIKA«

(Analiza pokreta u Istri iz 1921)[1]

PROŠLO JE POLA VIJEKA otkako je u predjelu Istre nazivanom Labinština i Proština došlo do značajnog pokreta rudara i seljaka koji je svojedobno izazvao živu pažnju ne samo u Kraljevini Italiji (kojoj je ovo područje pripalo Rappalskim ugovorom od 12. novembra 1920) i susjednoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, nego znatnim dijelom i u svjetskoj javnosti. Razlogom za tu pažnju bile su, pored ostaloga, naročito osobitosti koje su se ispoljile u ovom pokretu.

Pedeset godina predstavlja dosta dugo razdoblje, unutar kojega može izblijediti uspomena i na događaje koji su svojedobno savremenicima izgledali čak i veoma značajni. To može biti naročito zbog toga što su kasnije nadošli mnogo važniji događaji, a osobito oni koji su imali i historijski prekretnički domašaj. Može se to kazati i za ovaj događaj u vezi s »Labinskom republikom«, nakon koje su uslijedili teški dani fašističke vladavine Benita Mussolinija, a napose i drugi svjetski rat s narodnooslobodilačkom borbom koja je zahvatila i područje Istre.

Ali sjećanje na »Labinsku republiku« ipak ovo proteklo vrijeme nije u potpunosti izbrisalo. Uspomenu na taj događaj nije izbrisala ni sva surovost fašističkog režima koji se razvio od poznatog, a dobro režiranog »Pohoda na Rim«, a sjećanje na te dane »Labinske republike« nije uništilo ni mnoštvo veoma značajnih i sudbonosnih događaja u vezi s oslobodilačkom borbom za prošlog, drugog svjetskog rata.

NASUPROT TOME, moglo bi se kazati da su ti kasniji događaji samo još više osvježili i ojačali uspomenu na dane »Labinske republike«

---

[1] Naziv »Labinska republika« stavili smo pod navodne znakove iz razloga koje ćemo istaknuti u narednom razmatranju, a ovdje se može napomenuti samo toliko da time mislimo više na uobičajenu tradicionalnu oznaku toga pothvata, a ne na njegovo državnopravno uređenje.

koja nam se danas — pola stoljeća nakon tog događaja pojavljuje u obnovljenom svjetlu i s većom jasnoćom njezinih osnovnih obilježja.

Ako se pažljivije razmatra historijat Istre u tom razdoblju od proteklog pola stoljeća, mnogi će uočiti kako se za sve to vrijeme provlači kao crvena nit ona osobina radnog čovjeka Istre, koja je došla do svog izražaja i u danima ove »Labinske republike«, i naročito za prošloga narodnooslobodilačkog rata. Mnogi znaci upućuju naime na to da masovni oslobodilački pokret naroda Istre u prošlom, drugom svjetskom ratu, ima svoje daleke i čvrste korjene čak i u tom pokretu rudara i seljaka Labinštine i susjedne Proštine.

Činjenice, naime, pokazuju kod toga da se 1921. ovdje nije samo ispoljila bezobzirnost agresora, nego i slobodarski otpor potlačenog naroda ovog kraja. Činjenice su razotkrile, naime, da se nije samo 1921. ovdje izrazila surovost fašizma (kao što se to npr. očitovalo u napadačkom krstarenju fašističke »škvadre« »Quis contra nos«[2] i drugih), nego da se usprkos fašističke strahovlade i terorizma baš ovdje razvijala i slobodarska svijest ovog radnog svijeta koji je, dakle, kroz sav taj period na razne načine pokazivao prema ugnjetavaču svoju latentnu OTPORNOST PREMA NASILJU. Bez neumjesnog i antihistorijskog, ma kakvog preuveličavanja ipak se može kazati za ovaj narod da se on znao oduprijeti vlastodržačkom nasilju, a u pogodnome momentu, pod uvjetima svjetskopolitičke konstelacije u vezi s drugim svjetskim ratom i jugoslavenskim narodnooslobodilačkim pokretom, da je taj narod opravdao svoju slobodarsku tradiciju na čije korjene ukazuje i historijat ove »Labinske republike«.

Već ta činjenica opravdava potrebu da se danas — nakon pedeset godina od toga zbivanja — osvrnemo na njegov historijat i da na osnovi novih elemenata pokušamo ukazati na suštinu i na istinski karakter ovoga pokreta.

PROSTORNO UZEVŠI ovaj pokret u Istri iz 1921. ne bi se mogao ubrojiti u velike i naročito značajne. Proština i Labinština zajedno obuhvataju tek manji dio Istre, pa se pokret već po svom srazmjerno malom teritorijalnom opsegu ne može uspoređivati s nekim drugim koji su zahvatali ogromna prostranstva. Međutim, za retrospektivni osvrt na to zbivanje u Istri 1921. govori niz drugih okolnosti, a među njima, u prvome redu baš, njegove osobitosti, kao i činjenica da je to bio dio općeg revolucionarnog previranja koje je poslije Oktobra zahvatilo znatan dio svijeta.

MEĐUTIM O TOME POKRETU PISALO SE SRAZMJERNO MALO, iako bi se to s obzirom na njegov značaj moglo pretpostavljati. Zanimljivo je pri tome da se o tom pokretu najviše pisalo u ranijoj talijanskoj štampi, a mnogo manje u našoj domaćoj.

---

[2] Koja je početkom februara 1921. upala na područje istarske Proštine s namjerom da terorizira ovo pučanstvo i da mu kroz svoja nasilja otkrije kakav karakter priprema buduća vladavina fašizma.

Tako je npr. o ovom pokretu dosta opširno pisao Giovanni A. Chiurco u djelu »La storia della rivoluzione fascista« (objavljenom 1929. u Milanu), zatim Michele Risolo u djelu »Il fascismo nella Venezia Giulia« (u drugom svesku, objavljenom 1932) i neki drugi pisci. Oni su o »Labinskoj republici« i o »pobuni u Proštini«[3] pisali uglavnom kao o fragmentarnoj pojavi od drugorazrednog značenja da bi time jače istakli tadašnju udarnu snagu fašizma u njegovom usponu u Italiji. Ovi su radovi zanimljivi s obzirom na njihovu faktografsku stranu, jer obiluju mnogim podacima i dokumentima. Ti su radovi pisani ponajviše s ciljem da se glorificira fašizam, te su pretežnim dijelom pisani subjektivno, tendenciozno, pristrano i bez neophodne kritičnosti. Zato se i ne mogu ozbiljno uzimati kao podloga za znanstvenu razradu.

U domaćoj našoj historiografiji ima o ovom pokretu — izuzimajući neke novije radove — srazmjerno malo djela. Za starije radove treba istaknuti da su i oni pisani većinom pristrano, tendenciozno i bez dovoljnog poznavanja činjeničnog stanja, te drugih relevantnih strana. Tako se, npr., u tim radovima osobito naglašava nacionalno-politički karakter pokreta, a gotovo da se posve mimoilazi ili omalovažava internacionalistički karakter »Labinske republike«. Razumljivo je što se svojedobno izbjegavalo isticati socijalističke elemente u tom pokretu, a napose tražiti odraze oktobarske revolucije. U mojoj knjizi »Revolucionarni pokret u Istri 1921.« objavljen je dokumentarni materijal koji je prikupljen do izdanja ovog djela (u Zagrebu, 1951). U toj knjizi nalazi se sistematski pregled pokreta i u Proštini i u Labinštini, ali bi, s obzirom na novopronađene arhivske izvore, možda bilo preporučljivo poraditi na novom izdanju ovog ili sličnog djela.

Vrijeme je danas da se povodom pedesetljetnice ukaže bar na neke od bitnih karakteristika po kojima se ovaj pokret Istre 1921. isticao među tolikim sličnim zbivanjima, a naročito da se naglase i njegove osebine koje i danas još imaju svoje značenje.

ŠTO SE TO DOGODILO U OVOM DIJELU ISTRE POČETKOM 1921? Kakvi su to događaji tamo zaredali u takvoj mjeri i takvim osobitostima da to još danas, poslije pola stoljeća, potiče na razmišljanje i adekvatnu ocjenu?

U PROŠTINI su seljaci — ogorčeni zbog izrabljivačkih mjera od strane novih vlastodržaca, a naročito zbog sve češćih upada naoružanih fašističkih grupa u cilju zlostavljanja i teroriziranja naroda — odlučili da pristupe svojoj samoobrani, te su noću 2. na 3. februara 1921. na svim prilazima svome kraju postavili naoružane seljačke straže koje su spriječile nadiranje fašista.[4] Ubrzo su fašistički nasilnici oprezno mimoila-

[3] Tako je, npr. Chiurco nazivao oružani ustanak seljaka u istarskoj Proštini.

[4] Iz odluke Optužnog vijeća Apelacijskog suda u Trstu, pod br. 165/25 od 11. avgusta 1925, protiv Macuke Ivana i 120 njegovih drugova iz Proštine, optuženih zbog zločina oružane pobune i dr., vidi se, očigledno, kako su fašis-

zili ovo područje, ali su isto tako to područje napustili i funkcioneri tadašnje talijanske vlasti. Proštinari su na to sami organizirali svoju upravu, te su njihova »SEOSKA VIJEĆA«[5] upravljala ovim krajem sve dok 5. aprila 1921. nije regularnoj vojsci najzad uspjelo da koncentričnim napadom snaga slomi žilavi otpor ovih istarskih seljaka. Bio je to kraj SAMOUPRAVE PROŠTINARA, ali ne i svršetak njihove borbe za osnovna prava čovjeka.

LABINSKI RUDARI stupili su 2. marta iste godine u generalni štrajk u znak protesta protiv kapitalističke eksploatacije i zbog fašističkih nasrtaja na njihov kraj.[6] Rudari su zaposjeli rudnik i sve njegove naprave, po svim mjestima labinskoga rudarskog bazena održavanje reda i rješavanje općih pitanja predali svojim izabranim RUDARSKIM KOMITETIMA kojima je rukovodio zajednički centralni komitet za cijeli ovaj kraj.[7] U isto vrijeme rudari su na prilazima bazena posvuda stavili svoje straže koje su protivnici nazvali »GUARDIE ROSSE«[8] i od kojih su oni bježali strahujući od čuvenih »mina« ovih prvih »DINAMITE-

---

stičke »skvadre« izazivale Proštinare nasrćući na njihova naselja, paleći kuće i zlostavljajući one koji su im pali u ruke. Usprkos takvih konstatacija ovaj »Optužni senat« Apelacijskog suda u Trstu prihvaća optužnicu Državnog tužiteljstva u Puli i progoni Proštinare zbog navodnih zločina, premda se već iz samih navoda i ovog rješenja može razabrati kako su Proštinari zapravo djelovali u stanju pravedne i nužne njihove obrane. (Tekst ovog akta objavljen je u mojoj knjizi »Revolucionarni pokret u Istri 1921«, cit. izd., str. 169—175).

[5] Proštinari su u svom pretežnom broju znali za oktobarsku revoluciju i njezine posljedice. Među Proštinarima se tada nalazio istaknuti komunista Ante Ciliga, pok. Antuna, svršeni student prava u Zagrebu. Za njega su talijanske vlasti (u procesu koji je kasnije bio proveden) utvrdile da je među svojim suseljanima vršio komunističku propagandu, napose da ih je upoznavao s načelima oktobarske revolucije propagirajući sovjetsko ekonomsko i političko uređenje.

[6] Iz depeše komande karabinjera u Labinu od 2. marta 1921. civilnom komesaru u Pazin slijedi da su »u 13 sati, danas 2. marta, radnici ovdašnjeg ugljenokopnog bazena napustili posao u znak protesta protiv nasilja fašista iz Trsta stop Lokalna federacija radnika objavila je štrajk stop Činovnici ove direkcije pridružili su se štrajku...« (Dokument objavljen u autorovoj cit. knjizi, str. 179).

[7] Depešom od 5. marta 1921. komanda karabinjera iz Labina javlja civilnom komesarijatu u Pazin: »Poslije skupštine održane danas rukovodstvo (tj. rudara; primj. autora) odlučilo provesti okupaciju rudnika dok ne budu zadovoljeni njihovi zahtjevi, te su postavili vijeća i oružane straže, a predstavnici političke vlasti mogli bi izbjeći ponavljanje akta nasilja podstičući pregovore ekonomskog karaktera između društva i radnika...« (dokument u cit. aut. knjizi, str. 181).

[8] U izvještaju civilnog komesara Gallija iz Pazina generalnom komesaru Julijske Venecije (br. 12/11 povj.) prikazuju se prilike u labinskom rudarskom bazenu dosta mirno. No u aktu generalnog komesarijata pod brojem povj. 9 pr. 5/3/21 — No. 12/9 vidi se nešto drukčije stanje: »...Radnici su zaposjeli rudnike, formirali »crvene straže«, izvjesili zastave, izgradili zapreke, da su naoružani bombama, da prijete kako će zapaliti skladišta eksploziva... Potrebno je poduzeti mjere najveće opreznosti. Hitno se sporazumite s vojnim vlastima...« (dok. u cit. knjizi, str. 188—189).

ROSA« u ovom kraju.[9] Rudari su produžili proizvodnju uglja sami pod vlastitom upravom, kao što su razvili svoju SAMOUPRAVU po svima svojim naseljima. Ograđeni svojim stražama od svojih protivnika i vlasti koja je stajala na strani kapitalističkih vlasnika rudnika, labinski rudari pokazali su za sve vrijeme svoje samouprave punu DEMOKRATIČNOST, jer su funkcije obavljali prema načelu izbornosti, kontrole i opozivosti, nadalje, u punoj SOLIDARNOSTI svih svojih pripadnika, premda su bili po svojoj nacionalnoj pripadnosti HETEROGENI,[10] ali po svom ideološkom stanovištu JEDINSTVENI u borbi za pravo radnog čovjeka na život i slobodu.[11] Taj poredak trajao je sve do 8. aprila 1921, dok talijanske regularne trupe nisu jačim snagama konačno skršile ovaj otpor rudara labinskog bazena.

GOVORILO SE U TIM DANIMA O LABINSKOJ REPUBLICI i to više na strani protivnika, nego li u vlastitim redovima. Što je zapravo istina? Da li je zaista postojala Labinska republika ili je to bio samo naziv s određenim značenjem?

Potrebno je — historijskoj istini za volju — odmah kazati da LABINSKA REPUBLIKA NIJE BILA NIKADA PROGLAŠENA, NITI JE BILA FORMALNO KAO TAKVA ORGANIZIRANA. Ako se dakle gleda na tu formalnu stranu, onda bi trebalo zaključiti, da Labinske republike nije bilo. No takav bi zaključak ipak bio pogrešan.

»Labinska republika« postojala je u svijesti tih ljudi koji su se oružjem u ruci borili za svoja životna i napose za klasna prava, koji su svoje područje vlastitom oružanom silom ogradili od protivnika i sami uredili svoje međusobne odnose u skladu s načelima demokracije.

Provedena anketa (koju sam duže vrijeme provodio u Istri pred kojih dvadeset godina da bi prikupio podatke za ovaj historijat)[12] pokazala

---

[9] O labinskim »dinamiterosima« govore napose dokumenti tadašnjih okupacijskih vlasti i to: akt civilnoga generalnog komesara za Julijsku Veneciju pod br. 054/4669 prot. kab. iz Trsta (bez točno određenog datuma), izvještaj delegacije 40. bataljona 10. čete minera ddto 7. aprila 1921 (bez pobliže reg. oznake), zabilješka o vijećanju vojnih stručnjaka (bez pobližeg datuma) o situaciji u Labinštini pred napad regularnih trupa, komisijski izvještaj o toku događaja u Labinštini 8. aprila 1921. (civ. komesar Galli) i dr. (Dok. obj. u cit. autorovoj knjizi, na str. 194, 200—204).

[10] Iz spomenute optužnice Državnog tužiteljstva u Puli (St. 714/21—54) vidi se da je pored rudara Jugoslavena bio znatan broj optuženih rudara Talijana (npr. Macillis Giacomo di Giacomo, Giorgiutti Giovanni di Tomaso, Posa Michele fu Giuseppe, Torrieri Vincenzo di Arcangelo, Comin Francesco di Luigi Casal Giovanni di Antonio, Da Gioz Francesco di Giovanni, Chiarello Gaetano di Giovanni i drugi.

[11] U aktu civilnog komesara u Pazinu (pod br. 12/26—1921.) vidi se i slijedeće: »... Druga poteškoća koja donekle kompromitira situaciju sastoji se u prisutnosti jedne stotine radnika iz Italije BOLJŠEVIČKIH TENDENCIJA koji su prema jednodušnom sudu tamo vršili razornu propagandu. Uprava rudnika veoma je željela da se oni udalje, a potpisani je mišljenja da bi u slučaju povoljne prilike bilo veoma korisno njihovo udaljenje ...« (dokument objavljen u autorovoj spom. knjizi na str. 184).

[12] U cilju dokumentacijske pripreme za knjigu »Revolucionarni pokret u Istri 1921.«

je da su rudari između sebe govorili kako je ovo njihovo područje »prava republika«. Taj narod koji je dugo živio pod pritiskom tuđinskog monarhizma, koji je u republici gledao slobodarstvo suprotno policijskom monarhijskom režimu, ti rudari smatrali su svoju vlastitu SAMOUPRAVU ovoga područja kao neku — REPUBLIKANSKU SLOBODU, Odatle se u narodu i pronosilo republikansko obilježavanje toga stanja.[13]

I talijanska štampa pisala je 1921 (i prigodom kasnijeg procesa) kako je na ovom području osnovana tzv. »REPUBLICHETTA D'ALBONA«.[14] O tome su se neki glasovi čuli i prilikom sudskog postupka protiv rudara, premda je obrana djelovala u tom pravcu da se takvi inkriminirani nazivi tada ne upotrebljavaju. Ali činjenica je, međutim, da je i na toj strani bilo uobičajeno da se tu i tamo govori o »Labinskoj republici«. Uostalom, u sličnom smislu bilo je takvih primjera i u susjednoj Italiji, gdje su radne mase zahvatile proizvodne objekte i vlast, pa istakle i crvene zastave.[15]

PREMDA REPUBLIKA U RUDARSKOM BAZENU NIKADA NIJE BILA PROGLAŠENA, ona je ipak tada bila živa u svijesti ljudi i ušla je u TRADICIJU radnog čovjeka Istre, kada je god želio obilježiti stanje slobode, stanje osiguranja osnovnih prava čovjeka i građanina.[16] Ta se svijest o »Labinskoj republici« očuvala do dana današnjega i na nju s pravom valja ukazati i danas pola stoljeća nakon ovih događaja.

U KAKVOM SU ODNOSU BILI DOGAĐAJI U LABINŠTINI S ONIM U PROŠTINI? Općenito se govori o njima kao o dvjema zasebnim i međusobno odvojenim pokretima Istre iz 1921. Ukazuje se pri tome na

---

[13] Glasovi o »Labinskoj republici« nisu bili rijetki u našoj štampi, napose u kasnijim historiografskim opisima tih događaja. Tako npr. piše o »Labinskoj republici« jedan anonimni pisac članka pod naslovom »Šestletnica labinske republike« u ljubljanskom časopisu »Življenje in svet« naziva to zbivanje — »novi San Marino«. Slično tome piše i zagrebački list »Istra«, br. 14, 8. aprila 1932, nadalje Ilija Uzelac u svom radu »Raša« (izdanje Društva novinara Hrvatske, Zagreb 1950, zatim Zvane Črnja u članku »Ustanak u Puli i pobune u Istri godine 1918. i 1921«, objavlj. u »Istarskom zborniku« god. 1949, te u zagrebačkom »Vjesniku«, 7. novembra 1947. itd.

[14] Tako piše npr. Giovanni A. Chiurco u spomenutom svom djelu: »... Vienne costituita la 'guardia rossa' e le patuglie, che vigilano le frontiere DELLA REPUBLICHETTA ...« (III, str. 172).

[15] O čemu opširno piše naročito Giovanni A. Chiurco u spomenutom svom djelu o fašističkoj revoluciji.

[16] U anketi, koju je autor u vezi s pripremanjem spomenute svoje knjige o revolucionarnom pokretu u Istri proveo na području Labinštine i Proštine, zabilježeno je više takvih glasova. Tako je npr. učesnik u »Labinskoj republici«, jedan od istaknutih članova centralnog rudarskog komiteta, Matija Vrbanac o tome, uz ostalo, kazao i ovo:

»Mi nismo proglašavali republiku, ali smo svi o njoj govorili i svi smo smatrali da je naša 'kava' i sva zemlja oko nje zapravo ta naša republika. Mi smo očekivali socijalističku revoluciju u cijeloj Istri i Italiji, pa i u drugim zemljama. Ova naša Labinska republika izgledala nam je kao početak one velike republike, koju smo mi mislili stvoriti s radništvom Italije i drugih krajeva ...« (objavljeno u cit. autorovoj knjizi, str. 151).

razliku u pogledu mjesta, vremena, nosilaca i načina provođenja ovog pokreta.

U pogledu VREMENA treba podsjetiti na to da je u Proštini do pokreta došlo početkom februara 1921, a u Labinštini do otvorenog istupa tek mjesec dana kasnije. Razlika dakle postoji, ali samo ako se na to zbivanje gleda formalistički i izolirano. Jer neosporno je da su se i Proštinari i Labinjani za ovaj svoj pokret pripremali duže vremena prije nego li je do toga otvoreno došlo.[17] Pokazalo se (a istraga je to i utvrdila) da su se i jedni i drugi prije toga sastajali, dogovarali, raspravljali, pripremali za odlučan dan. Vremenska razlika u pogledu časa otvorenog istupa nije nipošto bitna, nije presudna za ocjenu karaktera i cilja jednoga i drugog pokreta.

U pogledu NOSILACA ovih pokreta razlika je postojala u tome što su u Proštini uglavnom istupili tamošnji SELJACI,[18] a u Labinštini nosioci pokreta bili su RUDARI.[19] Što se tiče NACIONALNE PRIPADNOSTI valja ukazati na to da su Proštinari Hrvati, Jugoslaveni, a u Labinštini bili su ne samo jugoslavenski, nego i drugi nacionalni elementi, napose TALIJANI,[20] ČEHOSLOVACI,[21] MAĐARI[22] i dr. Međutim, pri tome treba ukazati i na činjenicu da su i u Labinštini s rudarima zajedno bili i tamošnji SELJACI, dakle elemenat koji se u spomenutom pogledu izjednačuje s Proštinarima.

U pogledu NAČINA provođenja ovog pokreta bilo je razlike u tome što su labinski rudari prethodno ZAPOSJELI rudnik i rudničke naprave, te produžili proizvodnju ugljena za DRUŠTVENE SVRHE udaljivši odatle vlasnike rudnika, dok su Proštinari privatni vlasnici sitnih seljačkih posjeda kojima su fašisti spriječavali njihovu uobičajenu zaradu po istarskim gradskim naseljima, napose u Puli.

Ali kada je već riječ o tome KAKO je izvršen ovaj pokret, onda je bitno svakako to da su i Proštinari i Labinjani (labinski rudari) to osiguravali ORUŽJEM U RUCI, dakle da se i na jednom i drugom kraju radilo o ORUŽANOJ SAMOOBRANI. I na jednom i na drugom kraju čuvale su prilaze »GUARDIE ROSSE« s njihovim bombama, tj. gvozdenim cijevima punim dinamita, što daje osnova za pretpostavku da se u

---

[17] Tako se ističe u optužnici i drugim aktima suda u vezi s postupkom protiv labinskih rudara.

[18] Ali i u pokretu Proštinara bilo je neseljačkih elemenata (npr. bivši student Ante Ciliga i dr.) koji su pri tome imali značajnu ulogu.

[19] I u pokretu labinskih rudara bilo je građanskih lica, odnosno onih koji nisu bili rudari, ali su poneseni svojim socijalističkim uvjerenjem tada pristali uz rudare, kao npr. Giacomo Macillis, koji je bio činovnik društva »Arsa«, geometri Dagobert Markić, koga su rudari izabrali za upravitelja čitavog rudničkog poduzeća pod rudarskom upravom, Giovanni Tonetti.

[20] Kao Giacomo Macillis, Giorgiutti Giovanni, Ciriola Giuseppe, Chiarello Caetano i drugi.

[21] Od kojih su oba rudara poginula 8. aprila 1921 (o čemu će dalje biti riječi).

[22] Kao Ivan Hodey i dr.

ovom pokretu PRVI PUT javljaju DINAMITEROSI, toliko čuveni borci iz španjolskoga građanskog rata. Odlučno je dakle to da su i u Proštini i u Labinštini oružjem branili svoje područje, na kojem su organizirali svoju SAMOUPRAVU.

DA LI JE POSTOJALA VEZA IZMEĐU PROŠTINE I LABINŠTINE U TO VRIJEME? Već smo o tome nešto napomenuli u prednjem izlaganju, a ovdje treba pobliže na to ukazati i dokazati.

Iz arhiva talijanskih vlasti, kada je riječ o uzrocima i toku ovih dvaju pokreta (i u Proštini i u Labinštini), navodi se na više mjesta da je ta VEZA POSTOJALA. Za tadašnju talijansku vlast bilo je od osobitog interesa da se onemogući veza o kojoj su dobivali obavještenja. Zato više vlasti naređuju mjesnim da budno paze na to kako se ne bi spojile grupe Proštinara s labinskim rudarima. Za vlast je svakako bilo važnije da se skrši otpor labinskih rudara, jer je taj rudarski bazen predstavljao za tadašnju Italiju osobito značajan izvor energetskih sredstava. Italiji je ugljen iz labinskoga rudarskog bazena bio neophodno potreban. Što bi se moglo dogoditi da je došlo do punog sjedinjavanja »pobunjenih Proštinara« s labinskim rudarima?!

I u fašističkoj historiografiji ima dosta dokumentiranih podataka o postojanju veze između Proštine i Labinštine. O tome, npr., piše spomenuti Giovanni A. Chiurco u citiranom djelu.[23] On naime, ističe kako je pokret Proštinara[24] bio povezan s labinskim rudarima, jer da je Proštinarima dolazio na pregovore »un famoso sovversivo Pipan«, te da su Proštinari i rudari »pripremali ustanak u velikom stilu«.[25] Chiurco nadalje navodi kako je »silom oružja bio spriječen pokušaj pobunjenika Krnice da se preko polja sjedine s pobunjenicima Krapna«.[26] Tako po prilici pišu i neki drugi suvremeni fašistički historičari.

I sudski spisi ukazuju na postojanje veze između Proštine i labinskih rudara. U aktu Državnog tužilaštva Pule od 28. jula 1921, pod br. St. 714/21—54,[27] ukazuje se (istražnom sucu) na povezanost »pobunjenika« Proštine i Labinštine. To isto vidi se i u rješenju Apelacijskog suda u Trstu od 11. avgusta 1921. u postupku protiv Ivana Macuke i drugova optuženih zbog veleizdaje i pobune.[28]

Može se dakle zaključiti da je VEZA IZMEĐU LABINŠTINE I PROŠTINE POSTOJALA, da je ona nastala još u doba priprema za ustanak protiv izrabljivača i zulumćara. Ta njihova povezanost nije bila sistematski razrađena, nije bila dovoljno organizirana, bila je dosta slaba, ali ipak dovoljna za konstataciju o tome da pokret radnog pučanstva u jugoistočnom dijelu Istre 1921. nije bio IZOLIRAN.

---

[23] Cit. djelo, III knjiga, str. 169 i slijed.

[24] Koga on krivo naziva »ustankom Krnice«, jer je u Krnici tada bilo sjedište općine za područje Proštine.

[25] Cit. djelo, III knj., str. 170.

[26] Cit. djelo, III knjiga, str. 169.

[27] Prijedlog za provođenje krivične istrage protiv labinskih rudara.

[28] Prijedlog za sudsku istragu protiv seljaka Proštine.

Napose ovdje treba dodati POVEZANOST LABINSKIH RUDARA S TADAŠNJIM REVOLUCIONARNIM POKRETOM U ITALIJI. U tom pogledu moglo bi se kazati da je taj pokret bio na periferiji revolucionarnog previranja proletarijata u tadašnjoj Italiji, jer su utvrđene veze labinskih rudara (točnije, njegove Sindikalne federacije) sa socijalističkim pokretom u Italiji. Što se tiče pokreta seljaka u Proštini nema podataka da se to isto dokazima utvrdi, ali mogućnosti su sasvim vjerojatne. Ovdje treba podsjetiti još i na uticaj nekih jugoslavenskih komunista koji su u pokretu Proštinara zauzimali vidno mjesto (kao što je to bio Ante Ciliga i neki drugi).

GOVORILO SE SVOJEDOBNO O SPONTANOSTI OVOG POKRETA. Može li se s osnovanošću tvrditi da je pokret u Proštini i Labinštini izbio »IZNENADA«, da je nastao dakle »neočekivano« i gotovo da je bio »slučajan«?

Sasvim je razumljivo nastojanje nekadanjih socijalističkih branitelja labinskih rudara (kao i seljaka Proštine) kada su pred vlastima nastojali ublažiti inkriminiranu odgovornost ovih optuženika zbog zločina pobune i tome slično. Tršćanski socijalistički list »Il lavoratore« pisao je o pokretu labinskih rudara na sličan način, što je ukazivalo na očitu tendenciju da se smanji odgovornost optuženih rudara pred sudom, jer im je prijetila teška kazna. Međutim, danas više nema tih ranijih razloga braniteljskog oportuniteta, već kod analize ovog historijata valja ustanoviti istinu.

I Proštinari i labinski rudari bili su zaista na svoj oružani istup izazvani, bili su potaknuti raznim represivnim mjerama vlasti, a naročito terorističkim napadajima od strane raspojasanih fašističkih grupa. No uza sve to ipak se ne može kazati ni za Proštinare, ni za labinske rudare da je njihov pokret nastao »sam od sebe«, jer mnoge činjenice ukazuju da je on izrastao iz MNOGIH UZROČNIH FAKTORA.

Na pojavu ovog pokreta i na njegov tok, kako u Proštini tako i u Labinštini, djelovali su mnogi takvi faktori, svjetskopolitički i unutrašnjepolitički, kako objektivni tako i subjektivni. Do tog je pokreta u Istri došlo, dakle, stjecajem mnogih okolnosti, pod djelovanjem mnogih utjecajnih elemenata, a on sam naročita je posljedica svega onoga što se tih godina steklo u ovome kraju.

MEĐU UZROČNIM FAKTORIMA koji su doveli do ovog pokreta ukazat ćemo ovdje u osnovnim linijama na neke od najznačajnijih. Pošto je naš glavni zadatak da ovdje govorimo prvenstveno o »LABINSKOJ REPUBLICI«, to ćemo ovaj analitički pregled ograničiti na one faktore koji su djelovali na pojavu i tok ovog pokreta u LABINSKOM RUDARSKOM BAZENU.

UZROCI za pojavu tog zbivanja obuhvaćenog pod nazivom »Labinska republika«, nalaze se primarno u objektivnom stanju koje je vladalo početkom 1921. u tom području u vezi s revolucionarnim previranjem u svijetu, a u subjektivnom pogledu oni leže u tradicionoj borbenosti i slobodarstvu ovog naroda potaknutog socijalističkim idejama.

POVOD za taj pokret dale su učestale izrabljivačke mjere vlasnika rudnika na štetu rudara,[29] a usporedno s njima i teror fašističkih »škvadra« uz pasivnost vlasti. Neposredni poticaj za samo istupanje labinskih rudara dao je napadaj fašističkih elemenata na Ivana Pipana, sekretara sindikalne Federacije (u Pazinu 1. marta 1921). Čim su labinski rudari saznali kako su fašisti tog dana po pazinskim ulicama povlačili isprebijanog rudarskog prvaka, shvatili su to kao poziv na ustanak, da se sami brane od nasrtaja fašističkih neodgovornih elemenata.

Odgovor labinskih rudara na taj izazov bila je velika povorka demonstranata i skupština rudara u Labinu, gdje je donesena odluka o generalnom štrajku. Učesnici te skupštine pričaju da su nosili »crvene zastave sa srpom i čekićem«, koju se izvjesili na svoj sindikalni dom, a fašiste koji su smetali na mitingu izbacili su silom. »Grad je — pričaju učesnici — bio pun rudara. Bilo nas je onda oko dvije tisuće, ako ne i više. Nešto kasnije došla je masa seljaka koji su iz okoline rudnika — zajedno sa ženama — došli k nama. Neki su sa sobom nosili kolce, da pomognu rudarima... Socijalistički Nacionalni konzorcij za proizvodnju ugljena i njegovih ekstrakta (u Firenzi)[30] pozvao je nešto prije toga rudare da preuzmu rudnike. U tom je proglasu rečeno: »IZ SVIH RUDNIKA TREBA DA BUDU UKLONJENI VLASNICI, PRIVATNI KAPITALISTI, ŠPEKULANTI I IZRABLJIVAČI RADNIČKE MUKE...«[31] La-

---

[29] U anketi s preživjelim učesnicima »Labinske republike« neki su od njih (uz potvrdu ostalih) ovako opisali tadašnje stanje labinskih rudara:

»Rudari su godine 1921. u dolini Raše bili naročito izrabljivani od Direkcije rudnika. Jedan od načina za to bio je npr.: ranije su vagoneti imali 650 kgr. Nabavljeni su novi vagoneti sadržine od 850 kgr. Budući da smo bili plaćeni po broju napunjenih vagoneta, sada bi trebalo za istu plaću izraditi mnogo više ugljena...

Prema kolektivnom ugovoru Direkcija je trebala, ako bi produkcija bila premašena za 2000 tona, platiti nagradu u visini od 83% od plaće. Međutim marta mjeseca god. 1921., iako je produkcija (očevidno za februar mjesec, primj. autora)bila prebačena, plaćena nam je samo nagrada od 35%...

Ako je prosječni rudar izvršio normu utvrđenu od Direkcije, onda bi on dobio nešto oko 600 lira. Tako se sa spomenutim dodatkom na skupoću plaća prosječnog — ne najboljeg — rudara kretala dnevno od 16 do 18 lira. Onaj koji bi prebacivao utvrđenu normu, dobivao bi katkada i po 30 lira dnevno. No ti su rudari bili rijetki, jer je Direkcija utvrđivala vrlo visoke norme...

No Direkcija je i pri samoj isplati rudara postupala nepravilno. Ona je često isplaćivala rudarima manje negoli je iznosila stvarna njihova zarada. Tako su rudarima samovoljno snižavane zlaće, te oni nikad nisu znali koliko su određenog mjeseca po računu Direkcije zaradili. Direkcija je tu postupala kako je ona htjela i na svakovrsne je načine oduzimala rudarima od njihove zarade...« (objavljeno u autorovoj cit. knjizi, str. 94—95).

[30] »Consorzio nazionale cooperativo per l' industria lignitifera ed estrativa in genere«.

[31] U tom se proglasu kaže, uz ostalo, i ovo:

»Il Consorzio é una associacione di cooperative operaie; la sua massa é costituita esclusivamente da lavoratori; esso aderisce alla Confederazione Generale dei Lavori ed alla Lega Nazionale delle Cooperative.

Scopo del Consorzio é quello di gestire in forma cooperativa le Aziende minerarie sottraendole alla burocratizzazione statale ed alla speculazione dei capitalisti.

binski rudari su tako i postupili, ZAPOSJELI SU rudnik. Službeni izvještaj policije iz Labina ističe (2. marta 1921) da su rudari »zaposjevši rudnike, ostavili neke rudare u samim rudnicima ...«[32] Sami su rudari iskazali: »Mi smo oružjem u rukama 2. marta 1921. nasilno okupirali sve rudnike i čitavu okolinu. Mi smo okupirali i separacije ugljena u Štalijama, Bršici, gdje je vršen utovar ugljena na moru, Krapan, Vinež, Strmac... Tako smo mi zauzeli područje od Strmca do Bršice u duljini od preko 20 kilometara sa svim okolnim selima (Vinež, Strmac, Krapan, Cerovo, Štalije, Bršica)...«[33]

»Čitavo to područje — produžuju rudari u izjavi koju su dali o tom događaju — tj. područje NAŠE »LABINSKE REPUBLIKE« bilo je s naše strane čuvano i to tako da smo kod svih mogućih prilaza postavili STRAŽE. Neke grupice fašista pokušavale su marta mjeseca da prodru k nama, ali mi smo ih odbili pucanjem...«[34]

Pazinski civilni komesar Galli javio je tršćanskom generalnom komesaru 2. marta 1921. da su »radnici zaposljeli rudnike, FORMIRALI CRVENE STRAŽE, PODIGLI ZASTAVE, IZGRADILI BARIKADE, NAORUŽALI SE BOMBAMA, SPREMNI SU DA VATROM DIGNU U ZRAK SKLADIŠTA EKSPLOZIVA...«[35]

Prema nizu akata vlasti rudari su produžili ISKORIŠTAVANJE RUDNIKA »s vlastitom upravom«[36] (brzojav civ. komesara Gallija, br. 16/pov. od 20. marta 1921), oni »produžuju iskorištavanje rudnika za svoj račun, održavajući stražu u rudokopima i radilištima«.[37]

Iz izvještaja civilnog komesara u Pazinu generalnom komesarijatu za Julijsku Krajinu vidi se ovo: »Štrajk rudara Labina, objavljen 2. o. mj. u znak protesta protiv nasilja fašista iz Trsta U POČETKU KAO

Il nostro programma é quello di conquistare gradatamente le miniere lignifere, estendendoci poscia anche alle altre branche dell'industria estrattativa. La socializzazione del sottosuolo é il fine massimale a cui tende l'attivitá del Consorzio. In tutte le miniere debbono essere aboliti i padroni, i privati capitalisti, gli specolatori e gli sfrutatori della fatica operaia!

In ogni miniera deve costituirsi una Cooperativa operaia, organo del Consorzio, la quale sotto la direzione del medesimo, provedda alla gestione diretta delle lavoratori.

Tutto il complesso degli utili e profitti industriali dev'essere passato alla massa operaia...

(Dokument u Historijskom arhivu u Pazinu, fotokopiju objavio je autor u spomenutoj svojoj knjizi na str. 113).

[32] Dokument u Historijskom arhivu u Pazinu.

[33] Citat iz autorove spomenute knjige, str. 104—105.

[34] Isti izvor.

[35] Depeša civilnog komesara iz Pazina generalnom civilnom komesaru u Trst pod brojem povj. 12/26 od 2. marta 1921. Dokument se sada nalazi u Historijskom arhivu u Pazinu među aktima o historijatu »Labinske republike«.

[36] Depeša pazinskoga civ. komesara Gallija generalnom komesaru u Trst, pod br. 16/povj. od 20. marta 1921. Dokument pohranjen na spomenutom mjestu.

[37] Depeša civ. komesara Gallija iz Pazina generalnom komesaru Mosconiju u Trst, pod br. 16/31 povj. od 31. marta 1921.

POLITIČKI ŠTRAJK, proslijedio je od 4. o. mj. kao ekonomski štrajk i ne izgleda da se približava kraju ...«[38]

Ova ocjena civilnog komesara Gallija, međutim, nije bila točna. Činjenice su mu proturječile, a među njima na prvomu mjestu sama ORGANIZACIJA RUDARSKE UPRAVE u ovom rudarskom bazenu, zatim CRVENE ZASTAVE, posvuda istaknute u znak socijalističke akcije, i INTERNACIONALNI SASTAV rudara u ovom pokretu.

Službeni izvještaji govore o rudarskoj SKUPŠTINI koja je trebala rješavati najvažnija pitanja ovoga rudarskog bazena. Međutim, nema potvrde o tome da je takva skupština donijela neki zaključak o upravi nad rudnikom ili naseljima na ovome području. Više ima podataka o organizaciji uprave i to kako lokalne, tako i one centralne za cijelo rudarsko područje.

U svakom rudarskom naselju bio je osnovan »KOMITET RUDARA« ili »VIJEĆE RUDARA«. Ono je bilo izvršni organ koji je sprovodio direktive, odnosno zaključke centralnog tijela. Danas preživjeli rudari nazivaju taj centralni rukovodeći organ — »CENTRALNIM KOMITETOM«. U tom centralnom rukovodstvu djelovali su (kao izabrani članovi) Ivan Pipan (iz Trsta), Jakov Macillis (iz Labina), Giovanni Tonetti zvani »conte« (iz Udina ili Trsta), te drugi. Sjedište Centralnog komiteta rudara bilo je u selu Vinežu. Odatle je on rukovodio oružanim otporom koji su pružili labinski rudari 8. aprila 1921. regularnim trupama, kada su prodirale na rudarsko područje da dokrajče »Labinsku republiku«.[39]

ZA LIKVIDACIJU »LABINSKE REPUBLIKE«, naime, za likvidaciju stanja stvorenog okupacijom rudarskog bazena i naoružanim »crvenim stražama«, te za samoupravom na tome području, bile su upotrebljene srazmjerno znatne vojne snage i to kako pješadijske, tako i artiljerijske, te pomorska pješadija koja se iskrcala u Raškom kanalu sa razarača »Stocco«, dok su rudarsko skladište u Štalijama zaposjeli odredi financijske straže. Jaka puščana vatra razvila se oko Vineža, a središte borbe bilo je oko mjesta Strmca, a nakon što su trupe zauzele ovo selo, postepeno su im u ruke padali pojedini utvrđeni punktovi rudara. Borba je trajala toga dana približno od osam sati ujutro, a (prema izjavama učesnika rudara) završila se oko četrnaest sati, kada je Ivan Pipan telefonom obavijestio rudare na položajima da je daljna borba uzaludna i otpor skršen.

DA LI JE U OVOM POKRETU — KAKO SU NEKI GOVORILI — ZAISTA BILA REVOLUCIJA?

Činjenice daju odgovor na to pitanje. Revolucija je nasilna smjena sistema i to na jednom određenom srazmjerno većem području. Ovdje je, međutim, bilo REVOLUCIONARNIH ELEMENATA ALI NE I REVOLUCIJE.

MEĐU REVOLUCIONARNE ELEMENTE ovdje su se, pored ostalih, naročito isticali: nasilna okupacija područja Labinskog rudarskog

---

[38] Akt pod brojem 12/25 povj. 1921 bez vidljivog datumskog obilježja.

[39] Prema izvještaju civilnog komesara Pazina, br. 12/55 povj. od 11. aprila 1921 (cit. arhivsko mjesto, obj. u spom. autorovoj knjizi na str. 204—206).

bazena i smjena rudarske uprave od strane samih rudara, zatim upotreba oružja radi obrane ovog područja, nadalje, organizacija poretka na ovom području po ugledu na sovjetski primjer, onda isticanje socijalističkih vanjskih oznaka, napose crvenih zastava po zgradama i na pojedinim mjestima, i, napose, vanjske oznake naoružanih borbenih odreda i, konačno, socijalistički internacionalni karakter ovoga pokreta.

ŠTO SE TIČE OKUPACIJE RUDNIKA I RUDARSKOG PODRUČJA u tom pogledu postoji dosta dokaza i to kako od strane vlasti prema pojedinim izvještajima o stanju na ovom području, zatim prema vijestima dnevne i druge, naročito talijanske tadašnje štampe, i konačno prema podacima do kojih se došlo provođenjem jedne opširne, duže i svestrane ankete, koja je 50-tih godina bila provedena na području Raškog rudarskog bazena. Tako je, npr., Državno tužioštvo u Puli, svojom optužnicom od 28. jula 1921. pod br. St. 714/21—54, optužilo 52 rudara i rudarskih sindikalnih funkcionera da su »u Labinu u razdoblju od 2. marta do 8. aprila 1921. po prethodnom svom dogovoru, u namjeri da nasilno dođu do proizvodnje (»un aumento delle mercede«), okupirali sva mjesta instalacija rudarskog bazena 'Societá Arsa', u kojemu su se utvrdili s obiljem oružja i municije, te su uveli sovjetski sistem (»ed instaurarono il regime sovietico . . .«), istupajući tako da se odupru sa silom vlastima . . . « Dalje se u ovoj optužnici kaže da su optuženi rudari »pod istim okolnostima vremena i mjesta, po međusobnom dogovoru zlonamjerno razmjestili u spomenutim ustanovama veliku količinu mina, eksplozivnih i zapaljivih materija . . . « (»nei detti stabilimenti una grande quantitá di mine, di esplosive e di materie incendiarie . . . «).[40]

ŠTO SE TIČE NASILNE SMJENE VLASNIKA RUDNIKA OD STRANE RUDARA optužnica ističe više činjenica kojima to potkrepljuje. »Oko 12 sati 2. marta t. g. rudari prostranoga i važnog ugljenokopa labinskog bazena, u broju oko 2000, stupili su u štrajk da protestiraju protiv nasilja fašista koji su malo dana prije toga u Trstu zapalili Radnički dom (Camera di lavoro) . . . 4 marta, nakon skupštine održane u Vinežu, masa radnika, došavši u konflikt s društvom 'Arsa', vlasnikom rudnika, oko povišenja nadnice, odlučila je produžiti agitaciju i smjesta preuzeti u posjed sve ustanove i rudnička okna. Okupacija je uslijedila istog dana i odmah nakon toga su štrajkaši, predviđajući napad javne vlasti, započeli svestranu i snažnu obrambenu pripremu, odlučni da zapale i unište sve naprave . . . Da bi zapriječili ulaz agenata vlasti organizirana je služba naoružanih crvenih straža . . .« (»fu organizzato un servizio di guardie rosse armate . . .«).[41] To rudari nisu ni poricali, a pred sudom se

[40] Optužnica (pohranjena među navedenim spisima u labinskom Historijskom arhivu) pod br. St. 714/21—54 od 28. jula 1921 (s potpisom »Leopoldo Lombardi«) obuhvata 41 stranicu, naslovljena je od strane Državnog tužiteljstva Pula (»La Procura di Stato di Pola«) na »Al Sign. Giudice Istruttore — qui«). Optužnica je veoma iscrpna, prepuna podataka (koji govore u prilog optužbe) protiv 52 optužena labinska rudara. Prvi optuženi je »Pippan Giovanni fu Valentino e di Maria Brissak, nato il 16 Dicembre 1894 a Trieste, pertinente a Trieste, dimorante a Albona, Segretario della Federazione dei minatori di Albona . . .«

pokazalo da je okupacijom ovog rudnika i njegovog iskorištavanja od strane samih rudara u osjetnoj mjeri povećana i poboljšana proizvodnja ugljena, te da vlasnici nisu ništa izgubili, već zapravo bili na dobitku.

UPOTREBA ORUŽJA U CILJU RUDARSKE SAMOOBRANE utvrđena je činjenicama koje su isticale i vlasti, a priznavali i sami rudari u kasnijem postupku protiv njih. Iz većina spisa, nastalih prigodom ovog događaja u vezi s obavještavanjem talijanskih vlasti i vojske o situaciji, vidi se potvrda činjenice da su labinski rudari pograbili oružje da bi očuvali svoju autonomiju.

U spomenutim sudskim aktima ukazuje se na masovnu upotrebu oružja kod rudara i to kako njih samih, napose kod njihovih tzv. »crvenih straža« (»guardie rosse«), tako i kod miniranja prilaza Labinštini, te na osnovi toga i naročito s obzirom na pruženi oružani njihov otpor optužnica kvalificira njihovo postupanje kao zločin oružane pobune.[42]

Nakon sloma ovog pokreta morao je civilni komesar Pazina (brzojavom od 9. aprila 1921. generalnom komesarijatu u Trst) obavijestiti ne samo o takvom staknju, nego i zamoliti: »za uklanjanje i otpremu MNOGOBROJNIH MINA I EKSPLOZIVNOG MATERIJALA VISOKOG UČINKA, što predstavlja ozbiljnu opasnost; moli se uputiti na lice mjesta tehnički personal pod rukovodstvom artiljerije«.

U izvještaju tehničkih vojnih stručnjaka, koji su tim povodom istražili ovaj kraj, ističe se, uz ostalo, i ovo:

»Ceste k prilazima bile su minirane na prekide sa cijevima od livenoga željeza raznih dimenzija: 100 m/m, 18 m/m, 250 m/m ... Po okolnom području razmještene su cijevi na raznim daljinama i to na način paljenja kao u kamenolomima. Okna su bila minirana patronama dinamita, pikratom, nitroglicerinom i drugim razornim materijama. Okna br. 45 i »Franz Josef« bila su, međutim, minirana uzduž cijelog poteza u unutrašnjim stjenama s približno jednim kvintalom eksploziva ...«[43]

UPRAVLJANJE RUDNIKOM I PODRUČJEM RUDARSKOG BAZENA imalo je karakter autonomnosti rudara koji su se na spomenuti način ogradili od okolnog područja i suzbili pokušaje stranog prodiranja u njihov kraj. Anketom, koja je provedena o ovom zbivanju,[44] dolazi se do zaključka da je čitavim tim poslovanjem rukovodila CENTRALISTIČKI ORGANIZOVANA UPRAVA RUDARA. Najviši faktor za tu upravu imala je biti SKUPŠTINA RUDARA kao neki centralni vrhovni organ upravljanja ovim područjem, odnosno faktorom rukovodstva za sve važnije poslove rudara. Međutim, koliko je poznato, skupština rudara održala se samo jednom i to neposredno pred samo preuzimanje rud-

[41] Citirani dokument, str. 20 i slij., pogl. pod naslovom »La sollevazione«).

[42] Kako se ističe u optužnici »del crimine di sollevazione, previsto nel § 60 del Codice penale ...«.

[43] Dokument u Historijskom arhivu u Pazinu, objavljen (u izvodu) u mojoj cit. knjizi, na str. 194.

[44] Koju je proveo autor 1949. i 1950. u cilju pripreme svoje knjige »Revolucionarni pokret u Istri 1921.«

nika i ograđivanje područja od susjednog. Faktički centralni rukovodstveni organ bio je spomenuti KOMITET RUDARA, a u svakom selu ovoga rudarskog bazena nalazio se po jedan KOMITET. Svi su oni bili međusobno povezani, bilo posredno delegatima, bilo neposredno (jer se radilo o srazmjerno malenom prostoru).

RUDARSKI KOMITET (koga su neki nazivali i »Centralnim komitetom«) preuzeo je na sebe zadatak da pazi na RED I MIR na rudarskom području, a napose je preuzeo i rukovodstvo NAD PROIZVODNJOM I PROMETOM UGLJENA za vrijeme rudarske samouprave.

Održavajući red i mir na ovom području rudari su vršili tu i tamo i REKVIZICIJU ORUŽJA od nekih stanovnika Labinštine, zbog čega je kasnije protiv nekih članova tog Komiteta bio pokrenut i sudski postupak. Iz mnogih brzojava civilnog komesara Pazina vidi se da su i vlasti konstatirale kako rudari održavaju red i mir na svom području, a isto tako da »suprotno ranijim vijestima, radnici prosljeđuju iskorištavanjem rudnika za vlastiti račun održavajući straže oko rudokopa i gradilišta. Pošto se počela osjećati nestašica hrane, to su radničke komisije počele sakupljati živežne namirnice po selu u manjem opsegu ...«[45]

Među najznačajnije događaje u okviru ovog rudarskog održavanja reda i mira na tom području spada ZATVARANJE NEKOLICINE VLADINIH AGENATA MEĐU RUDARIMA.

Pored ostaloga, proizlazi, npr., iz brzojava civilnog komesara Gallija iz Pazina, slijedeće: »Poručništvo kr. karabinjera Labin saopćava da su oko jedan sat noću od 3. na 4. ovog mjeseca odredi radnika sastavljeni OD SLAVENA I TALIJANA istovremeno stigli u prebivalište Strmac, gdje prebivaju sicilijanski radnici, te ih prisilili neka ustanu i siđu do rudničkog okna. OVAKO ZATVORENIH RADNIKA bilo je 14, a od njih 9 u Štalijama, a jedan u Krapnu ...«[46]

Brzojavom 7. aprila 1921. Galli je izvijestio tršćanskoga generalnog komesara: »Danas u 9 1/2 upućen poziv predstavnicima Federacije rudara. Isti su izjavili da je 12 radnika bilo zadržano u njihovom vlastitom interesu i radi zaštite njihove osobne sigurnosti ...«[47]

Ovi su rudari — prema nekim dokumentima talijanskih vlasti — potajno djelovali protiv rudara i njihovog pokreta, te bili u dosluhu s vlastima kako će pomoći prodiranje trupa u rudarsko područje.[48] Rudari

---

[45] Prema depeši karabinjera iz Labina civilnom komesarijatu Labin, pod brojem 177/49.

[46] Depeša pod br. povj. 12/49, kabinetu generalnog civ. komesara za Julijsku Veneciju.

[47] Dokument objavljen u autorovoj knjizi, str. 197.

[48] U izvještaju izvanrednog komesara D. Alvera iz Labina civilnom komesaru u Pazin (pod brojem 12/38 povj. od 16. marta 1921.) stoji, uz ostalo:
»U rudniku Strmac radi oko 40 sicilijanskih radnika, koji su pristupili štrajku smatrajući da on ima ekonomski cilj poboljšanja životnih uvjeta, razočarani su sada antitalijanskim držanjem, koje očituje slavenski elemenat. Jučer su se četvorica ovih Sicilijanaca sastala samnom, kapetanom Russom i poručnikom Gariom od komande karabinjera, i u kratkom razgovoru

su za to saznali i s obzirom na opći revolt mase, te opasnost po ove ljude, rudarski komitet ih je odstranio na drugo mjesto.[49] Pustio ih je nakon što su talijanske vlasti stale posredovati[50] i od ovog zatvaranja tih Sicilijanaca praviti od toga naročiti povod za pojačanu nasilnu akciju protiv rudarskog bazena.[51]

UGLEDAVANJA NA »SOVJETSKI PRIMJER« bilo je u to vrijeme u više pogleda. Vidi se to napose iz nekih činjenica, prvenstveno kod formiranja »KOMITETA RADNIKA« kao organa uprave ovog rudarskog bazena. Vidljivo je to bilo, nadalje, u ISTICANJU CRVENIH ZASTAVA

---

oni su nas uvjeravali da ako vlast odluči da zaposjedne rudnike, onda će oni kod rudnika Strmac presjeći žice, koje spajaju tamo postavljene mine na cesti, ako ih se obavijesti četiri ili pet sati prije toga...«

(Dokument u spomenutom arhivu u Pazinu, a objavljen je u cit. autorovoj knjizi na str. 189).

[49] U izvještaju »Teritorijalne legije kraljevskih karabinjera — četa Pazin« (pod brojem 206/121 prot. od 7. aprila 1921) generalnom komesarijatu u Trst, ističe se o tome ovo:

»...Noću između 3. i 4. ovog mjeseca oko jednog sada formirale su se u unutrašnjosti rudnika Strmac različite 'skvadre' rudara sastavljene od slavenskih elemenata POD KOMANDOM JEDNOG TALIJANA. Oni su se odmah uputili i prodrli u stanove radnika iz Sicilije, koji stanuju u unutrašnjosti samog rudnika i pod prijetnjama, noseći sa sobom oružje, prisilili su ih da ustanu i pođu s njima...

Nakon toga su ih stavili u okno rudnika Strmac, gdje su ih držali do jutra. Devetoricu od njih premjestili su kasnije pod oružanom pratnjom u Štalije, gdje ih drže pod stražom sastavljenom od naoružanih rudara. Montantija su zatvorili u jednu kuću u Krapnu, gdje ga posebno čuvaju. Ostali su zatvoreni čitavo vrijeme u galerijama Strmca...

Do sada je ova komanda utvrdila organizatore ovoga pokreta, koji su pripremili ovaj težak prestup: Ivan Pipan Valentinov iz Trsta, sekretar Federacije rudara, Tonetti, organizator, Angello Possa Antonijev, rudar iz Sedika (Belluno), Giovanni Giorgianti Tomasov, Luigi Monarotti rudar iz S. Giovani Illazione (Vicenza)...«

Dokument objavljen u spom. autorovoj knjizi na str. 122, original pohranjen u Historijskom arhivu u Pazinu.

[50] Za trajanja procesa protiv labinskih rudara talijanska socijalistička štampa oštro je žigosala postupak dvanaestorice rudara iz Sicilije koji su se za vrijeme ovog pokreta izdvojili od svojih drugova i stavili potajno u službu talijanske tadašnje polocije. Tako npr. tršćanski list »Il Lavoratore« piše o tome veliki članak pod naslovom »La miserabile figura di Pietro Montanti — il principale accusatore dei minatori di Albona« (corte d'Assise di Pola). Prema novinskim vijestima (od 18. novembra 1921) proizlazi da su neki od tih policijskih doušnika primali novčanu nagradu za svoj nedrugarski rad protiv rudara, te je za Montantija ovdje (pred sudom) rečeno da je primio od »Societá Arsa« 42.000 lira itd.

[51] U provedenoj anketi s preživjelim učesnicima ovoga pothvata osvrnuli su se svjedoci i na događaj sa »sicilijanskim rudarima«. Tu se, uz ostalo, istaklo:

»Ti špijuni — priča rudar Jakov Načinović — bili su uhvaćeni na Strmcu. Bili su dovedeni u blizinu kotlovnice i CONTE TONETTI JE PREDLOŽIO DA IH SE BACI U VATRU POD KOTLOVE. Ali se telefonski obavijestilo druga Pipana u Labin, koji je došao na lice mjesta i naredio da ih se odvede u Krapanj, odakle su dalje odvedeni...«

(Autorova knjiga, str. 123).

po raznim mjestima, čime se htjelo na izraziti način ukazati na krajnji cilj ovoga rudarskog pothvata.

Iz izvještaja upravitelja osnovne škole od 15. marta 1921. civilnom komesarijatu u Pazin vidi se slijedeće: »Br. 21. povj. Potpisani izvještava tu uglednu oblast da je 7. ov. mj. oko 8 i pol ujutro jedna patrola 'crvene straže', naoružana bombama i puškama, zaustavila potpisanoga nedaleko od škole, te su mu na lijevu ruku silom stavili traku 'crvene straže', a zatim ušli u školu i budući da je započela nastava, ušla je jedna druga grupa od 6—7 njih u dvoranu i IZVJESILA NA PROZOR CRVENU ZASTAVU, a drugu na ulazna vrata. Jedva da su bile izvješene ove dvije zastave, nekoliko minuta iza toga NA SVIM KUĆAMA IZVJEŠENE SU ZASTAVE, koje i sada stoje...«[52]

I rudari su priznavali da su po raznim mjestima istakli crvene zastave, a to su tumačili kao izraz solidarnosti s pokretom proletarijata u susjednim krajevima. Crvene zastave označavale su rudarsku solidarnost i oslobađanje od kapitalističkih izrabljivačkih elemenata u ovom kraju.

ŠTO SE TIČE NACIONALNOGA I KLASNOG KARAKTERA OVOG POKRETA može se iz dokumentarnog materijala, u skladu s rezultatima spomenute provedene ankete, ustanoviti da je taj pokret imao SOCIJALISTIČKO I TO INTERNACIONALNO SOLIDARISTIČKO OBILJEŽJE.

Pokušavalo se na više strana pripisati ovom pokretu Labinštine ekskluzivistički, nacionalni karakter rudara, naročito s namjerom da se prikaže kao protivtalijanski[53] s tendencijom da se Istra nasilno oslobodi tadašnje talijanske okupacije i pripoji Kraljevini SHS. Takvo stanovište proizlazilo je i iz nekih akata vlasti o tome pokretu, iz fašističke talijanske propagande i tadašnje profašističke štampe, a jednim dijelom to mišljenje usvajaju i neki fašistički historiografi ovog zbivanja. To je stanovište pogrešno, ono je protivno utvrđenim činjenicama iz kojih se može ustanoviti upravo suprotno stanje.[54]

Optužnica protiv rudara (br. St. 714/21—54) govori o »uvredi nacionalne zastave«, o protivtalijanskom duhu ovog pokreta, a napose povodom zatvaranja četrnaest sicilijanskih rudara, koji su se izdvojili od ostale rudarske mase i potajno surađivali s vlastima. Međutim, iz čitavog konteksta optužnice, kao i niza drugih sudskih akata, proizlazi da je glavno težište inkriminacije protiv rudara bila »DIZANJE POBU-

[52] Dokument (s potpisom »Guerra Leone«) nalazi se u Historijskom arhivu u Pazinu, a objavio ga je autor u spomenutoj svojoj knjizi na str. 189.

[53] Kako se to vidi jednim dijelom iz izvještaja civilnog komesara Pazina Gallija (pod br. 12/26 povj. od 3. marta 1921), te izvještaja izvanrednog komesara D. Alvera iz Labina civilnom komesaru u Pazin (akt od 16. marta 1921. pod br. 12/38 povj.). No, međutim, i same su vlasti kasnije morale odstupiti od takvog probabilističkog objašnjavanja ovog pokreta koji je obuhvatao i jugoslavenske i talijanske rudare ovog bazena.

[54] I sam Giovanni A. Chiurco u spomenutoj svojoj Historiji fašističke revolucije, u III. knjizi (gdje opisuje ovo zbivanje) morao je istaći činjenice koje ukazuju na internacionalistički, a ne nacionalno-politički karakter ovog pokreta.

NE« (»sollevamento«), odnosno »NAORUŽANOG USTANKA« i »NASILNOG REMEĆENJA REDA I MIRA«.[55]

Pitanje navodne nacionalističke akcije koja bi u redovima rudara hrvatske i slovenske pripadnosti bila protiv Talijana i Italije svodi se, in ultima linea, na spomenuto uklanjanje sicilijanskih agenata vlasti, protiv kojih su rudari Labinštine istupili ne zbog toga što su oni Talijani, nego zato jer su bili doušnici vlasti i kapitalističkih vlasnika rudnika. Suprotnosti između labinskih rudara i ovih Sicilijanaca nisu, dakle, bile nacionalne, nego KLASNE prirode.

Iz sudskih spisa, kao i mnoštva drugih dokumenata o ovom labinskom rudarskom pokretu, proizlazi da je ETNIČKI SASTAV LABINSKIH RUDARA BIO RAZNONACIONALAN. Svakako je među njima pretežni dio bio Jugoslavena, ali je znatan broj rudara bio i TALIJANSKE, ČEŠKE, ODNOSNO SLOVAČKE NARODNOSTI, te drugih nekih etničkih grupa. Činjenica je, nadalje, da su čak i poneki istaknutiji članovi ovoga rudarskog pokreta bili TALIJANSKE NARODNOSTI (kao npr. Giovanni Tonetti,[56] Macillis Giacommo di Giacomo,[57] Giorgiutti Giovanni di Tomaso,[58] Posa Michele fu Giuseppe,[59] Torrieri Vincenzo di Arcangello,[60] Comin Francesco di Luigi, Casal Carlo di Antonio, Da Gioz Francesco di Giovanni, Chiarello Gaetano di Giovanni,[61] Ciriolo Giuseppe di Vito, Balcon Modesto fu Moscorrieri Felice di Arcangello i toliki drugi). Jugoslavenski pripadnici (pretežnim dijelom istarski Hrvati, bili su najbrojniji i priznati prvaci rudara (kao što su bili napose Ivan Pi-

---

[55] Sama optužnica naziva ovaj pothvat labinskih rudara kao »INSTAURAZIONE DEI SOVIETS...« (cit. optuženi dokument pod br. St. 714/21—54, str. 33, poglavlje »IX. L' estorzione a Machinchich e Ragusin«).

[56] Ovaj »conte« Tonetti bio je po općem sudu rudara jedan od najgorljivijih, najradikalnijih komunističkih agitatora među njima.

[57] Macillis Giacomo bio je činovnik rudarske direkcije koji je pristupio rudarima, te se isticao svojom solidarnošću u ovome pokretu. Svi rudari, koji su davali izjave u spomenutoj (autorovoj) anketi o ovom događaju, ističu Macillisa kao čestitog, hrabrog i odlučnog pobornika za prava radnog naroda i ukazuju na njegovo socijalističko uvjerenje koje ga je i dovelo u redove pobunjenih rudara.

[58] Giorgiutti Giovanni di Tomaso (iz Poroletta, s boravištem u Udinama) bio je jedan od radikalnijih rudara u ovome pokretu. U optužnici je istaknut kao »sovversivo molto in vista, era presidente del Circolo Giuseppina Martinuzzi di Stermaz, prese parte al sequestro degl' ingegneri Romero ed Holik ed a queli degli operai siciliani...« (cit. dok. str. 23).

[59] Istaknut na više mjesta u spomenutoj optužnici protiv labinskih rudara. Za njega se u optužnici kaže da je — »facinoroso, esaltato, violente, fu uno dei piú temibili caporioni della rivolta, faceva parte del Comitato di azione, diresse il collocamento delle mine ed istruí gli operai nel lancio delle bombe a mano, partecipo a sequestro degli operai siciliani...« (str. 23 cit. optužnice protiv labinskih rudara).

[60] Jedan od istaknutih rudarskih pobunjenika, sudjelovao je (prema optužnici, str. 23) u hapšenju siciljanskih rudara — disidenata.

[61] Ciarello Gaetano je prema optužnici (st. 26) bio »tra i piu facinarosi e fu uno dei capi della sollevazione, inicitava coi suoi discorsi gli operai alla resistenza e diresse il collocamento delle mine nei cantieri...«

pan, Tončić Matija, Černjul Makso, Verbanac Matija, Čekada Dinko, Blečić Ivan, Blašković Martin, Vlačić Martin, Blažina Dinko, Franković Ivan, Milanović Ivan i drugi).[62] Ali pored njih bili su u rudarskom pokretu aktivni i pripadnici drugih nacija, pri čemu treba istaći da su 8. aprila 1921. u borbama s vojskom poginula dva rudara češke, odnosno slovačke narodne pripadnosti (Sikora Albert i Ortac Maksimilijan).

Iako bi se, s obzirom na brojčanu pretežnost, moglo kazati da su istarski Hrvati i Slovenci bili u njemu pretežni, ipak činjenice upućuju na konstataciju da je pokret labinskih rudara IMAO INTERNACIONALNI, a ne nacionalno-politički karakter.

Državni tužitelj u Puli pretjerao je u toliko, što je u svojoj optužnici (spomenuti akt pod brojem St. 714/21—54) protiv labinskih rudara istakao kako su ovi, okupiravši rudnik i sva rudnička postrojenja, »USTANOVILI SOVJETSKI REŽIM« (»ed instaurarono il regime sovietico . . .«). S obzirom na to da su prvaci i rukovodioci ovog rudarskog pothvata (Pipan Ivan, Macillis Giacommo, Giovanni Tonetti i dr.) bili SOCIJALISTI, vjerojatnije je ono što danas kaže o tome provedena anketa, tj. da su oni »OČEKIVALI SOCIJALISTIČKU REVOLUCIJU I U ITALIJI«, koja će se rasplamsati kad, i ukoliko, susjedni proletarijat sazna što se dogodilo u labinskom ugljenokopnom bazenu.[63] Međutim, to je još daleko od »ustanovljenja sovjetskog režima«, kako je to predstavljala pismena optužnica Državnog tužitelja u Puli.

No, mada nije došlo do takvog »instauriranja sovjetskog režima«, činjenice, međutim, opravdavaju zaključak da u ovom pothvatu labinskih rudara ima ELEMENATA SOCIJALISTIČKE REVOLUCIONARNOSTI. Prema izloženom moglo bi se, dakle, ZAKLJUČITI:

1) da su labinski rudari samovlasno, upotrebivši oružanu silu OKUPIRALI RUDNIK I SVE RUDOKOPNE NAPRAVE NA TOM UGLJENOKOPNOM BAZENU;

2) da su se NAORUŽALI RADI SAMOOBRANE i čuvanja ugljenokopnog bazena od napadaja sa strane vlasničkih elemenata, odnosno vlasti i njihovih eksponenata;

3) da su svoje naoružane odrede formirali kao »CRVENE STRAŽE« obilježavajući ih vanjskim znakom raspoznavanja (crvenom trakom oko ruke);

4) da su po zgradama i drugim instalacijskim objektima ovoga ugljenokopnog bazena u istu svrhu istakli odmah i CRVENE ZASTAVE;

5) da su odmah organizovali svoju RUDARSKU SAMOUPRAVU i to formiravši u selima svoga područja po jedan KOMITET RUDARA, a njih je sve ujedinjavao ZAJEDNIČKI (ILI »CENTRALNI«) KOMITET RUDARA;

---

[62] Optužnica (na str. 30—31) ističe »tra i dirigenti Pippan e Tonetti nonché IL PRESIDENTE DEL TRIBUNALE SOVIETICO Nazzari Pietro . . .«

[63] Rezultati ove ankete djelomično su objavljeni u autorovoj spomenutoj knjizi o Labinskoj republici, u poglavlju pod naslovom »A kako uistinu stoji stvar s Labinskom republikom« (str. 151—152).

6) da su putem ovih komiteta rudari produžili ugljenokopnu rudarsku proizvodnju i to za svoj, zadružni račun (u zajednici s talijanskom socijalističkom »Nacionalnom udrugom« (»Nacionalnim konzorcijem rudara« u Firenci);

7) da su posredstvom svojih komiteta rudari ovoga ugljenokopnog bazena organizovali svoju PODRUČNU SAMOUPRAVU, jer su, odvojivši se faktički od tadašnjih talijanskih okupacionih vojnih i civilnih vlasti, za sve vrijeme trajanja te »Labinske republike« oni sami rješavali javne poslove na svome području, naročito održavanje reda i sigurnosti, prehrane stanovništva i drugo;[64]

8) da su na svojim sastancima za to vrijeme vršili i PROPAGANDU SA CILJEM UVJERAVANJA O NEOPHODNOSTI IZMJENE KAPITALISTIČKOG I UVOĐENJEM SOCIJALISTIČKOG SISTEMA;[65]

9) da su, usprkos dotadašnjeg terora talijanskih nacionalnih šovinista, napose fašističkih elemenata i uz nastojanje same tadašnje okupacione vlasti da stvori nacionalističko rastrojstvo među njima, ipak na ovome području za sve vrijeme postojanja ove »Labinske republike« rudari održavali i čuvali INTERNACIONALISTIČKU SOLIDARNOST RADNIH LJUDI bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i

10) da su rudari ovog područja za sve vrijeme trajanja ovoga pothvata na cijelom području ove »Labinske republike« provodili i ČUVALI SAVEZ RADNIKA I SELJAKA, živeći u punoj solidarnosti rudarskih radnika i okolnoga seljaštva.[66]

To su dakle elementi, koji daju odgovor na osnovno pitanje kod analize historijata »Labinske republike«. Odatle se može s osnovanošću kazati da je u tome pokretu bilo OČITIH REVOLUCIONARNIH OBILJEŽJA, a krajnji cilj ovog pokreta RUDARA, ODNOSNO RADNIKA I SELJAKA JUGOISTOČNE ISTRE IZ 1921. BIO JE PRIPREMA OČEKIVANE SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE, do koje, međutim, nije došlo.

Do konačnog revolucionarnog preokreta u tim godinama nije došlo ni u Labinštini, ni u susjednim oblastima Kraljevine Italije i Kraljevine SHS, ne stoga što ne bi bilo REVOLUCIONARNOG POKRETA MASA, nego zato što, pored postojećih objektivnih uvjeta revolucionarnosti, nisu postojali neophodno potrebni SUBJEKTIVNI elementi. Nije bilo dovoljne revolucionarne ORGANIZIRANOSTI, nije bilo neophodno potrebnoga revolucionarnog JEDINSTVA U AKCIJI MASA, nije bilo za to neophodno potrebnog i za to doraslog REVOLUCIONARNOG VODSTVA. Rukovodstvo rudarskog pokreta u »Labinskoj republici« držali su desno-socijalistički elementi koji su na kraju prešli u KOMPROMISNOST

---

[64] Zbog nekih takvih akata (npr. zbog rekvizicije živežnih namirnica) kasnije ih je optužilo Državno javno tužiteljstvo (vidi cit. optužnicu).

[65] O tome ima inkriminacija i u spomenutoj optužnici na nekoliko mjesta.

[66] Znatan dio zaposlenih u labinskom rudarskom bazenu imao je u okolnim selima i svoje sitnoseosko gospodarstvo, ali ni oni sami, kao ni znatan dio drugih (koji nisu posjedovali zemljište), ne bi se mogli održati bez pomoći susjednog seljaštva za vrijeme trajanja »Labinske republike«.

I KLASNO MIRENJE, a to je dovelo do konačnog sloma i ovog tada objektivno veoma snažnog revolucionarnog pokreta mase.

Ali pored tih slabosti, kao što je bila spomenuta KOMPROMISNOST ovog rukovodstva s klasnim neprijateljem, ipak je u tome vodstvu bilo i izvjesnih POZITIVNIH OBILJEŽJA. Te pozitivnosti sastojale su se naročito u slijedećem:

1) u tome što je rukovodstvo labinskog rudarskog pokreta pravilno ocijenilo snagu revolucionarnosti masa u svome kraju i što su, oslonivši se na njih, pristupili neposredno samoj socijalističkoj akciji;

2) u tome što je to rukovodstvo (zajedno s radnim masama) pravilno ustanovilo da su fašističke »škvadre« i organi tadašnje talijanske okupacione vlasti zapravo odredi jednog te istog klasnog neprijatelja, te su istupili zajedno s masom protiv tih neprijateljskih snaga radnog čovjeka;

3) što se nisu upustili u nacionalističko zastranjivanje, već su isticali i dosljedno provodili internacionalistički karakter pokreta, ukazujući na neophodnost solidarnosti radnih slojeva bez obzira na nacionalne eksluzivnosti i zastranjivanja;

4) u tome što su ta rukovodstva (i u Proštini i u Labinštini) uočila, prihvatila i razvila tadašnje forme revolucionarne vlasti, osnovavši svoje komitete putem kojih se trebala provoditi daljnja revolucionarna akcija;

5) što su, razvivši svoje komitete (u Proštini i u Labinštini), učvršćivali SAMOUPRAVU radnog naroda kao isključivog nosioca vlasti i time ukazivali na put kojim bi trebalo dalje ići u izgradnji socijalističkog razvitka društva i

6) što su, preuzevši eksploataciju raškog ugljenokopnog bazena (u svoju upravu), samim time ukazali na put kojim treba ići kod razvijanja socijalističke revolucionarnosti i to napose u stvaranju njene ekonomske osnove.

SLABOSTI U OVOM REVOLUCIONARNOM POKRETU RUDARA LABINSKOG UGLJENOKOPNOG BAZENA, napose one koje su dovele do brzog sloma ovog pothvata, ipak ne umanjuju bitno historijsku vrijednost »Labinske republike«.[67] Makar da Labinska republika nikada nije bila proklamirana, ipak se historijski značaj ovoga zbivanja sastoji u revolucionarnosti radnog čovjeka u tome kraju koja je ovdje vidno bila ispoljena.[68]

---

[67] Brojni dokumenti, koji govore o »Labinskoj republici«, razotkrivaju kako je vlast u težnji da uguši pokret labinskih rudara tražila i našla posredovanje socijal-demokratskih, odnosno sindikalnih prvaka koji su u znatnoj mjeri pomogli da se likvidira »Labinska republika«.

Jedan dio dokumenata o tome nalazi se objavljen i u autorovoj spomenutoj knjizi, napose na str. 196.

[68] Kolika je bojazan vladala u vrhovima vlasti od mogućega obnovljenog istupa labinskih rudara, pored ostalog, pokazuje s jedne strane opsežna akcija policijskih vlasti ovoga područja da se iz Labinštine uklone svi elementi koji su mogli ponoviti teško ugušeni rudarski pokret, a s druge strane imala je poslužiti suzbijanju novog otpora i amnestija koja je uskoro uslijedila za ove »zločine veleizdaje« itd.

GOVORILI SU SVOJEDOBNO NEKI KAKO »NIJE TREBALO IĆI U BORBU«, jer da se mogao pretpostaviti slom malobrojnijih rudara nasuprot daleko brojnijim, bolje tehnički opremljenim i za borbu osposobljenim regularnim vojnim snagama. Bilo je mnogo takvih koji su pred pola vijeka osuđivali začetnike i prvake ovoga pokreta, prebacujući na njih svu odgovornost za kasnije teške posljedice po ovaj narod u Istri.

No takvi prigovori ovih oportunista ipak nisu osnovani, a niti umjesni. Kad bi zaista tako probabilistički prosuđivali svaki naredni socijalno progresivni element, onda sigurno nikad i ne bi došlo do revolucionarnih preokreta u historiji. Ne osporavamo da svaka revolucija znači poremećaj društvenoga stanja, a za privilegirane elemente čak i štetu. Ali isto tako treba sagledati kako historija revolucija razotkriva vrijednost odlučnih i hrabrih koji se ne obaziru na probabilističke elemente i koji kreću naprijed u bolje društvo, rušeći ono što je dotrajalo i što stoji na putu napretka. Jer revolucija kao nasilna smjena sistema ima svoje opravdanje u tome što ruši dotrajalo, staro, a krči put naprednijem, novom i povoljnijem za čovjeka koji traži svoje oslobođenje.

A u »Labinskoj republici« njezini su pobornici upravo za tim i išli. Oni su, usprkos premoćnoj snazi njima neprijateljskog sistema, ipak krenuli naprijed, istupili su sa željom da dođe do radikalne revolucionarne promjene na bolje i u toj njihovoj smjelosti i leži njihova snaga, njihova historijska vrijednost.

U krajnjem pogledu njihov primjer bio je privlačan. On je poslužio kao ugled kasnijim elementima, on je zapravo jedna od onih stepenica kojima se društvo uspinje od stanja ropstva ili poluropstva do sve punije slobode.

Zato i ima razloga osvrnuti se danas na »Labinsku republiku« s poštovanjem i hvalom svim njenim pobornicima.